

**Lausunto tulevaisuusvaliokunnan pyynnöstä
Vesi, ympäristönmuutos, arjen muutos
Tulevaisuusvaliokunnan kokous 19.3.2025**

FT, dos. Jaana Kouri
Kulttuurien tutkimuksen yliopisto-opettaja
Turun yliopisto
jkouri@utu.fi
puh. 0445690068

Tulevaisuusvaliokunta pyysi minulta lausuntoa erityisesti näkemykseeni siitä, **millä tavalla ilmaston- ja ympäristönmuutos mahdollisesti ja todennäköisesti tulevat muuttamaan ihmisten arkea ja kulttuuria, etenkin veteen, lumeen ja jäähän liittyvien muutosten takia. Minkälaisia muutoksia on odotettavissa ja keiden arkeen ne erityisesti vaikuttavat?** Valiokuntaa kiinnosti myös huomioni siitä, **mitkä kytkennät vesiteeman ja eri Agenda 2030 -tavoitteiden välillä nousevat keskeisiksi ihmisen arjen näkökulmasta tarkasteltuna.** Aloitan tarkastelemaan näitä kysymyksiä Ihmisen ja veden välisestä suhteesta - minkälaisia muutoksia on odotettavissa ja keiden arkeen ne erityisesti vaikuttavat?

Yleistä: Ympäristö kokonaisuutena, josta ihminen on yksi toimijoista

ONGELMA ARJESSA: Viheliäiset ongelmat: taustaa arjen kokemuksille

Ihmisen suhde ympäristöön on kokonaisvaltainen ja historiallinen ilmiö. Se, miten ihmiset reagoivat ympäristönsä muutoksiin riippuu vahvasti siitä, millaisia muutokset ovat. Ilmastonmuutoksen tuomat muutokset johtuvat niin pitkäkestoisista kuin viimeisten vuosien ihmisen aiheuttamista rasituksista. Ympäristö saattaa reagoida yllättäin, odottamattomin seurauksin. Näitä odottamattomia ja nopeita muutoksia kutsutaan hankaliksi, viheliäisiksi ongelmiksi (*wicked problems*). Niiden viheliäisyys johtuu niiden yllättävyydestä ja siitä, ettei niihin ole yleensä yhtä ratkaisukeinoja. Näihin valmistautumiseen tarvitaan monitieteistä tutkimusta ja monien asiantuntijoiden yhteistyötä sekä erilaisten tiedonlajien kierrätystä. tieteellisen tiedon, kokemusperäisen tiedon ja paikallisen tiedon yhteen saattamista.

RATKAISUEHDOTUS: Kansalaisia tulisi valmentaa kohtaamaan ja sopeutumaan yllättäviin muutoksiin ympäristössä. Monitieteistä tutkimusta tulisi tukea.

Hallitusohjelmassa korostetaan sitä, että Suomi on vahva demokratia, jossa kansalaisten yleinen luottamus julkisiin instituutioihin on korkealla. Luottamus julkiseen hallintoon perustuu sen kykyyn palvella kansalaisia avoimesti, tehokkaasti ja vastuullisesti. Ilmastonmuutos on yhtaikaisesti sekä globaali että paikallinen ilmiö. Ilmastonmuutos ilmenee paikallisella tasolla erityisellä tavallaan. Paikalliset ihmiset ovat niiden muutosten erityisasiantuntijoita ja siksi heitä olisi kuunneltava ymmärtääksemme ilmastonmuutoksen sopeutumiseen vaativia toimia. Sosiaalinen koheesio vaatii kuitenkin jatkuvaa ylläpitämistä.

ONGELMA ARJESSA: Ilmastoahdistus.

Yksi kansalaisten luottamusta horjuttava tekijä on kansalaisten tunne siitä, että hallitus ja päättäjät yleensäkin eivät tee kaikkea voitavaansa ilmastonmuutoksen ehkäisemiseksi. Tämä korostuu etenkin nuorten keskuudessa, jotka kärsivät ilmastoahdistuksesta. Ilmastoahdistus syntyy

esimerkiksi avuttomuudesta tартtua tai toimia globaalien, jopa abstrakteihin ongelmien kohdatessa, jollainen myös ilmastonmuutos ja muut ympäristössä esiin tulevat ongelmat ovat. Ilmastonmuutos on yhtäkaaisesti sekä globaali että paikallinen ilmiö. Ilmastonmuutos ilmenee paikallisella tasolla niille erityisillä tavoillaan. Tämä korostuu etenkin nuorten keskuudessa, jotka kärsivät ilmastoahdistuksesta. Ilmastoahdistus syntyy esimerkiksi avuttomuudesta tартtua tai toimia suurten globaalien, jopa abstrakteihin ongelmiin, jollainen myös ilmastonmuutos ja muut ympäristössä esiin tulevat ongelmat ovat. Nuoret kokevat, että päättäjät ovat pettäneet heidät ja laiminlyöneet tehtävänsä, sillä ympäristöhavaintojen mukaan ilmastotoimia ei ole tehty riittävästi.

RATKAISU: Ilmastoahdistuksen lääkkeenä suosittelen nuorten ja muiden kansalaisryhmien osallistamista ilmastonmuutoksen havaintojen ja kokemusten kirjaamisessa ja tallentamisessa aina päätöksentekoon asti. Tätä kutsutaan tiedon kiertokuluksi. Jokainen ihminen on luonnostaan havaintojen tekijä, kun tätä ominaisuutta arvostettaisiin, se ei kasautuisi ahdistukseksi, vaan osoitettaisiin sen arvo yhteiskunnan taholta. Paikallinen, kokemuksellinen tieto ilmaston muutoksista saatetaan suoraan tutkijoille ja päättäjille. Tulisi luoda esimerkiksi kännykkäkäyttöisiä, paikkatietoon erikoistuneita sovelluksia, joilla kansalaiset voisivat kirjata havaintojaan. Lisäksi esimerkiksi museot ja kirjastot voisivat toimia toimintakeskuksina, joissa aktiivisesti kerättäisiin havaintoja ja niistä keskusteltaisiin ja tieto laitettaisiin eteenpäin, niin tutkimusinstituutioihin kuin päätöksentekoelementteihin. Näiden kautta myös kansalaiset itse saisivat tietoa akuuteista ongelmista.

ONGELMA ARJESSA: Inhimillinen ja kulttuurinen kestävyys

Yhteiskuntien kestävyys rakentamisessa kulttuuri ja taide ovat tärkeitä tekijöitä. Kulttuurinen kestävyys, etenkin arjen kulttuurinen kestävyys, on kaikessa muussa kestävyyydessä sisäänrakennettuna. Niin aineellista kuin aineetonta kulttuuriperintöä tulisi tallentaa ja saattaa ihmisten tietoisuuteen: Miten aiemmin olemme selviytyneet muuttuvista olosuhteista? Kulttuuriperintö tulisi käsittää myös ympäristöperintönä - etenkin ihmisen ja ympäristön välisen suhteen perintönä – jossa myös ympäristön osuutta tulisi arvostaa ja korostaa ihmisten erilaisia erityisosaamisista ympäristössä kansalais- ja sopeutumistaitona. Nämä tulisi huomioida kasvatuksessa. Ja tulisi pohtia millainen perintö on kannattavaa, ekologista ja kestävää säilyttää tulevaisuuteen. Se mikä oli aiemmin jossain ympäristössä kestävä, ei ole sitä aina enää.

RATKAISU: Taata kaikkien ihmisryhmien kulttuurinen kestävyys, kunnioittaa paikallista tietotaitoa. Tässä museoilla ja tutkimuksella on suuri haaste, vastuu ja taloudellinen tuki on tarpeen.

Mitkä kytkennät vesiteeman ja eri Agenda 2030 -tavoitteiden välillä nousevat keskeisiksi ihmisen arjen näkökulmasta tarkasteltua?

Vedenkierron ja veden luonnossa kaikkialla esiintyvyyden takia lähes kaikki tavoitteet ovat keskeisiä veden ja ihmisen suhteessa arjenkin näkökulmasta tarkasteltuna. Poimin kuitenkin tähän lausuntooni viisi mielestäni keskeisintä tavoitetta, jotka myös kuvaavat hyvin sitä, että on liki mahdotonta tarkastella ihmisen suhdetta veteen erillisenä ihmisen ja ympäristön muusta ympäristösuhteesta. Vesi on ympäristön toimija, elementti, jonka avulla ihminen arjessaan ymmärtää ilmastonmuutoksen seuraukset omaan arkeen, omiin kokemuksiin. Nämä tavoitteet ovat seuraavat (niiden numerojärjestyksessä):

Tavoite 3. Taata terveellinen elämä ja hyvinvointi kaiken ikäisille.

Tavoite 6. Varmistaa veden saanti ja kestävä käyttö ja sanitaatio kaikille

Tavoite 13. Toimia kiireellisesti ilmastonmuutosta ja sen vaikutuksia vastaan

Tavoite 14: Säilyttää meret ja merten tarjoamat luonnonvarat sekä edistää niiden kestävää käyttöä

Tavoite 15: Suojella maaekosysteemejä, palauttaa niitä ennalleen ja edistää niiden kestävää käyttöä; taistella aavikoitumista vastaan; pysäyttää maaperän köyhtyminen ja luonnon monimuotoisuuden häviäminen

Tavoite 3. Taata terveellinen elämä ja hyvinvointi kaiken ikäisille.

Kulttuurin roolia tulee vahvistaa yhä pitkäjänteisesti ja mahdollistaa Taiku4-työryhmän tavoitteiden toteuttamista. Mahdollisuuksia luontosuhteen syntymiseen on tuettava jokaisen ikäluokan kohdalla.

Tavoite 6. Varmistaa veden saanti ja kestävä käyttö ja sanitaatio kaikille. Hallitus on sitoutunut turvaamaan vesihuollon toiminnan ja pitämään Suomen vesivarat kansallisessa hallinnassa.

ONGELMIA: Ulkomaiset investoinnit tuhoavat Suomen luontoa ja kallioperää lopullisesti. Maatalouden ravinnepäästöt ovat suurin Itämeren rehevöittäjä.

RATKAISUJA: Ulkomaisten sijoitusten määrää ja kattavuutta tulee valvoa. Vesi on luonnonvara ja etenkin Suomen pohjavesi makean veden resurssina voi olla seuraavien kriisien kohde globaalisti. Myös ulkomaiset datakeskusinvestoinnit tai kaivoshankkeet tuovat työllisyyttä, mutta syövät maaperää ja rasittavat vesistöjä sekä ottavat suuren osan paikallisista energiavarannoista. Näiden kohdalla tulisi valvoa kuntien päätöksiä koko Suomen luonnon ja kansalaisten kestävästä tulevaisuuden näkökulmasta.

Maatalouden ravinnekuormitus Itämereen on lopetettava maa- ja karjataloutta säätelevällä lainsäädännöllä. Liharuoka voisi olla ravintosuositusten avulla juhlaruoan asemassa, ei jokapäiväinen ravintomme. Vaelluskalojen elinolosuhteita on edelleen parannettava ja virtavesiä ennallistettava.

Tavoite 13. Toimia kiireellisesti ilmastonmuutosta ja sen vaikutuksia vastaan

Suomelle EU:ssa sovitut ilmastotavoitteet sekä Suomen kansallisen ilmastolain tavoitteet ja kansalliset ilmastosuunnitelmat ovat perustuneet siihen, että hoidetun metsämaan hiilinielu pysyy jatkuvasti suurena.

ONGELMA: Metsien hiilinielu on viime vuosina pienentynyt ja maankäyttösektori on nettotasolla muuttunut jopa päästölähteeksi joinain vuosina. Metsähakkuut lisäävät ravinteiden kulkeutumista vesistöihin.

RATKAISU: Olisikin tärkeää koko ympäristön ja erityisesti myös veden takia että, metsien hiilinielua pyrittäisiin pitämään suurena. Viime vuosina lisääntyneet metsähakkuut ovat olleet jokaisen kansalaisen havaittavissa niin ihmisten lähiympäristössä, sieni- ja marjamailla ja teiden varsilla. Autioituvat metsät, lintujen pesäpuiden kaataminen ja suru sekä ahdistus ihmisille läheisistä metsistä on ollut selkeästi havaittava asia niin sosiaalisessa mediassa kuin arkipäivän keskusteluissa. Tämä kytkeytyy selkeästi aiemmin esille ottamaani ilmastoahdistukseen.

Tavoite 14: Säilyttää meret ja merten tarjoamat luonnonvarat sekä edistää niiden kestävää käyttöä

Tämän tavoitteen toteuttaminen on ensisijaista. Tähän sisältyvät esimerkiksi vedenalaisten luontotyyppien elinehtojen parantaminen. Itämerellä, etenkin Suomen aluevesillä, tulisi kieltää alusten rikkipesuvesien ja harmaiden vesien päästäminen mereen. Alukset tekevät sitä silti, joten valvontaa olisi lisättävä ja muutettava lainsäädäntöä siten, etten sanktiot olisivat riittävän suuria.

ONGELMA ARJESSA: Merten likaantuminen aiheuttaa niin rehevöitymistä kuin happi- ja lajikatoa, joka taas on helposti jokaisen rannalla asuvan tai vierailevan havaittavissa. Uiminen ja kalastus ovat käyneet jopa mahdottomaksi joidenkin kesäkuukausien aikana.

Ilmaston lämpeneminen näkyy selkeimmin pohjoisessa talven katoamisena, talvisten toimien ja elämysten loppumisena sekä muuttumisena muistoiksi ja nostalgiaksi kadotettuna aikana. Vuodenajat eivät pysy samoina. Talvet lyhenevät ja lämpenevät, kesät ovat sateisimpina. Syksyinen sää ulottuu kolmeen vuodenaikaan. Meriin ja järviin ei muodostu jääkantta. Saariin pääsy vaikeutuu tai on mahdotonta pitkittyvien kelirikkoaikojen takia. Rehevöityminen lisää sinilevää vesissä, jolloin kesien luonne muuttuu, kun uiminen tulee vaikeammaksi tai mahdottomaksi. Särkikalat lisääntyvät merivesissä. Jo nyt saaristossa olen kuullut sanonnan siitä, ettei heinäkuuta tulisi olla olemassakaan. Saaristoelinkeinot ovat muutoksessa, mutta myös metsä- ja maatalous. Metsien hakkuut, soiden ojittamiset tai mineraalien louhinnat vaikuttavat myös vesistöihin haitallisesti ja aiheuttavat jopa peruuttamattomia muutoksia. Roskat päätyvät mereen.

RATKAISUT:

Metsä- ja maatalouden ratkaisut tulisi nähdä myös vesiympäristöjen ratkaisuina. Tarvitaan kokonaisvaltaisia ympäristöratkaisuja. Tulisi esimerkiksi tukea yrityksiä, joiden innovaatiot perustuvat maatalouden ravinnepitoisuuksien vähenemiseen, veden puhdistamiseen, särkikalojen käyttöön, kalankasvatuksen ympäristöystävällisiin ratkaisuihin, paikallisen kalan hyötykäyttöön. Roskastamisen vähentämiseksi tulisi siivoamista, puhtaanapitotalkoita sekä kierrätystä tukea ja järjestää käytännössä tukea jätteiden ja roskien lajittelua niin että siitä tulisi ylpeydenaihe, kansalaistaito ja jopa hyvä vientituote.

Tavoite 15: Suojella maaekosysteemejä, palauttaa niitä ennalleen ja edistää niiden kestävää käyttöä; taistella aavikoitumista vastaan; pysäyttää maaperän köyhtyminen ja luonnon monimuotoisuuden häviäminen. Tämä liittyy edellä esiin ottamaani metsien kestävään käyttöön ja luonnonmetsäalueiden suojeluun.

RATKAISU: Metsäkatoasetuksen ja avohakkuukiellon toimeenpanon nopeuttaminen. Metsien kestävä hoito ei saisi olla vapaaehtoista vaan pakollista ja sen välttäminen olisi ympäristörikos.

Kunnioittaen, Turussa 28.3.2025

Jaana Kouri